

lappal tovább pedig (161. l.) a másodpercz-inga hossza ezen állandó (π) segítségével határoztatik meg.

Nem kis meglepetéssel olvastuk a 221. lapon, hogy testünkben több Torricelli-féle ür létezik. Mint szerző mondja: „a légnyomás, a karok és a lábcsonatok mozgékonyágánál lényeges szereppel bír; e csontok végei u. i. mélyedésben fekszenek, de ezt nem töltik ki teljesen, hanem mémi *légüres tért* hagynak; a küllég tehát a szár-csontok végeit a mélyedésbe nyomja; . . . “ Szerző e helyütt tévesen fogta fel a Weber testvérek által tett kísérleteket, melyek szerint a lég nyomása még akkor is képes a végtagokat az izvápában tartani, ha a levegő nyomása csak olyan felületre hat is, mint a milyen maga az izfej kereszttszelvénye. Ehhez nem kell semmiféle üres tér. Ha például a láb akárhol keresztül volna metszve, de úgy, hogy a bőr sértetlen marad: az el-metszett rész nem esnék le a külső nyomás következtében. De ha a bőrbe azután csak gombostű nagyságú lyukat furnánk, rögtön elválnának a kettémetszett részek. Hogy a testben akárhol egy perczig sem tarthatná fenn magát az üres tér, azt rögtön belátjuk, ha meg-gondoljuk azt, hogy a vér nyomása egy atmosphaeránál jóval többet tesz ki.

Meillesleg legyen szabad még megjegyoznünk, hogy magyar tankönyvben meg lehetett volna azt is említeni, hogy Geissler előtt már Groszmann Ignác hazánkfia szerkesztett a Geissleréhez hasonló higany légszivattyút, mely a természettudományi társulatban is volt ismertetve.*)

Az imént elmondottak után végül nem mulaszthatjuk el azt is megemlíteni, hogy e mű irálya mind végig jó magyaros. Ritka tulajdonsága ez a magyar tankönyveknek!

HELLER ÁGOST.

*) *Groszmann légszivattyúja*; ismerteti Szto czek József. (Lásd. A kir. magy. Természettudományi Társulat Évkönyvei. 1857—1859. IV. kötet, 221—223. lap, könyomatú ábrával.)

ADALÉKOK A MAGYARORSZÁGI TERMÉSZETBUVÁROK ÉLETRAJZÁHOZ.

(Befejezés.)

61. Pankl (Pänkel) Mátyás.—
Jezsuita, a bölcsészet tanára a nagy-
szombati főiskolában; a rend felosz-
latása után 23 éven át a természettan
tanára Pozsonyban;

szül. 1740, Oszlop,
megh. 1798, márcz. 23.

Compendium oeconomiae ruralis, 8°,

Budae, 1790. Compend institutionum phy-
sicarum, III Pt., 8°, Posonii 1791, edit.
nov. 1793.

62. Pasquich János. —
Pap. Előbb természettani segéd
(1786) és felügyelő a csillagdánál
(1789), később a felsőbb mennyiség-
tan tanára a pesti egyetemen (1792—

98). azután csillagász az egyetemhez tartozó csillagdában Budán, 1803-tól 1824-ig, honnan búcsút vevén Bécsbe vonúlt;

szül. 1753, Bécs,*

megh. 1829, nov. 15, Bécs.**

Compendiaria euthymetriae institutio, Salisb. 1782. Versuch e. Beitrags z. allg. Theorie von d. Bewegung u. vortheilhaftest. Einricht. d. Maschinen, 8°, Leipz. 1789. Unterricht in d. mathemat. Analysis u. Maschinenlehre, 2 Bde. 8°, Ib. 1790 u. 91. (Aus J. Mitterpacher v. Mitterburg's Papieren). Erweiterungen u. Berichtigungen dazu, 8°, Ib. 1798. Elementa analiseos et geometriae sublimioris etc., ezen czím alatt is: Opuscula statico-mechanica, principis analyseos finitorum superstructa, 2 vol. 4°, Ib. 1799. Rechen-schaft von meinen Vorschlägen z. Beförd. d. Astronomie auf d. königl. Universitäts-Sternwarte in Ofen. Buda, 1808. Epitome elementorum astronomiae sphaerico-calculatoriae, 4°, Viennae 1810. Anfangsgründe d. gesamt. theoret. Mathematik, 2 Bde. 4°, Ib. 1812. Kleine logarithm.-trigonometr. Tafeln, 8°, Leipz. 1817. — Versuch über d. Lehre vom Gleichgewicht d. Kräfte am Hebel (Bernoulli u. Hindénb. Leipz. Mag. 1786, St. 4). Über d. grösste gemeinschaftl. Maass zweier ganzen zahlen und noch etwas über d. Theorie d. Hebels (Ib. 1787, St. 1). — Über d. Gebrauch d. neust. französ. Gradmessung bei geogr. Unterstich. (Zach, Monatl. Corr. 1, 1800). Über d. Dimensionen d. Erdsphäroids (Ib. II, 1800) Über d. Gebrauch d. Pendellehre bei Annahme d. ellipsoid. Gestalt d. Erde (Ib. id.) Zusatz zu Camerer's Aufsatz über d. fehlerhafte Lage d. Mittagsfernrohrs (Ib. VI, 1892), Über die Krümmungs-Ellipsoide für die nördliche Hälfte unserer nördl. Halbkugel (Ib. VIII, 1803). Über d. Flächenraum d. Erdzonen (Ib. IX, 1804). Reduktion d. ausser d. Meridian beobachteten Zenithdistanzen auf d. Meridian (Ib. XII, 1805). Über Prony's Vorschlag z. Bestimm. d. Länge d. Secundenpendels (Ib. id.) Über d. Gebrauch d. Beob. d. Polarsterns in d. Nähe seiner grössten Digression vom Meridian (Ib. XVIII, 1808). Über d. Sternwarte in Ofen (Ib. id.) Planéták észlelése s földrajzi helymeghatározások. (Ib. V. bis XXV). — Lásd Kmeth és Horváth.

* Szül. 1759,

** megh. 1832.

63. Pater Pál. — Vallása miatt hazájából száműzetett; előbb a wolfenbütteli herczeg könyvtárnoka, azután a mennyiség-tanára a thorni

(1689—1705) és a danzigi gymnasiumban;

szül. 1656, Menyhértfalva,

megh. 1724, decz, 7, Danzig.

Disp. de cruce in luna visa die 30 Dec. 1680, Jenae 1680. Duo phaenomena rarissima, alterum crux in luna, alterum meteorum ignitum, Ib. 1681. De coelo empyraeo, Francof. 1687. Labor solis sive de eclipsi Christo patiente Hyerosolymis visa, 1700. Ephemerides s. Calendaria ab 1690 usque ad 1725. Disp. Decadem miscellaneorum mathematicorum sistentem, 4°, Gedani 1707. De astrologia persica, Ib. 1720. De mare Caspio, Ib. 1723.

64. Poda Miklós. — Jezsuita, egymás után a mennyiség-tanára Linzben, a mennyiség-tan és természetrajzi muzeumot is alapító s a csillagdat igazgatta) a bányamér-tan s bányászati eröműtan tanára a selmeczi bányászakadémián, végre magánzó Bécsben;

szül. 1723, okt. 4, Bécs,

megh. 1798, apr. 29, Bécs.

Beschreib. d. Luftmaschine, welche zu Schemnitz von Josef Karl Hell erfunden u, erbaut worden ist, 8°, Wien, 1770. Kurzgefasste Beschreib. d. zu Schemnitz in Nieder-Ungarn (?) errichteten Maschinen (kiadatott Born J. által) 8°, Dresd. 1771. Akad. Vorlesung über die zu Schemnitz neu errichteten Pferdegöpel, 8°, Ib. 1773. — Mineralog. Versuch über d. Eisensteine d. Arzberges in Ober-Steiermark (Schreiber: Beschreibung der Eisen-, Berg- u. Hüttenkunde zu Eisenarz, 4°, Leipz. u. Königsb. 1772). Különféle ásványtani dolgozatok Linnaei Amoenitatt-jában, 1764—67 (például: Descriptio corporum terrestrium et mineralium quae in monte Arzberg, Styriae superioris, reperiuntur; Examina lapidum ferrariorum montis Arzberg). Közreműködött a „Prager Gelehrt. Nachrichten“-ben. — Rovárszatiak.

65. Radics Antal. — Jezsuita, a bölcsészet tanára Budán s azután a mennyiség-tan tanára Nagyszombatban, 1769-ben a szerzetből kilépett;

szül. 1726, nov. 12, Magyarország,

megh.

Introductio in philosophiam naturalem, theoriae P. Rogeri Boscovich accommodata, 4°, Budae (évszám nélkül). Institutiones physicae, 2 vol. 4°, Ib. 1766, 3 vol. 8°, Ib. 1768.

* szül. 1756, — megh. 1807, decz. 28.

** A második kötetet fia, Vincze, orvostudor adta ki; ugyanez írt ily című művet is: „Minerae metallorum Hungariae etc.“, II Pt., Pesthini, 1805–10.

72. Schönbauer Vincze. — (L. Schönbauer József.)

73. Schreibers Károly. — Orvostudor (Bécs, 1798), gyakorló orvos Bécsben és (1800) természetrajzi tanársegéd az ottani egyetemről 1806-ig, azután Stütz A. halála után a bécsi csász. kir. udvari természetrajzi gyűjtemény igazgatója; 1851-ben nyugalmaztatott;

szül. 1775, aug. 15, Pozsony.
megh. 1852, máj. 21, Bécs.

Beiträge z. Geschichte u. Kenntniss meteorischer Stein- u. Metallmassen, fol., Wien, 1800. — Nachricht von Steinregen bei Stannern (Gillb. Ann. XXIX, 1808). Über d. Lissaer Steinregen (Ib. XXX, 1808). Beschreib. d. mährischen Meteorsteine usw. (Ib. XXXI, 1809). Über böhmische und mährische Steinregen, und über Meteorsteine überhaupt (Ib. XXXII, 1809, u. XLIV, 1813). Üb. d. trocken Zambonische Säule (Ib. LV, 1817) Vom katadioptr. Mikroskop Amici's (Ib. LXVI, 1820). Über d. Meteorstein-Niederfall zu Wessely in Mähren (Baumgartner: Zeitschr. I, 1832). Über d. neuerlichst bei Magdeburg zufällig aufgefundenne problemat. Metallmasse (Ib. II, 1833.)

74. Schuster János. — Orvostudor (1802), gyakorló orvos Budán s előbb (1802) assistens Winterl mellett, azután a gyógyászat segédtanára a pesti egyetemen (1806—8) és Winterl halála után (1809) egymásután a természetrajz, vegytan s növénytan tanára ugyanott;

szül. 1777, máj. 4, Pécs,
megh. 1838, máj. 19, Pest.

De opio, Pesth 1819. De iodo, Ib. 1827. De ferro, Ib. 1829. Kleiner chemischer Apparat, Ib. 1830. — Lefordította és kiadta Winterlnek egynehány munkáját (például: Darstell. d. vier Bestandtheile d. anorgan. Natur, 8°, Jena 1804, és System d. dualistischen Chemie, 2 Bde. 8°, Berlin 1807), kiadta Kitaibelnek is következő művét: Hydrographia Hungariae, 2 vol., Pestini 1829.

75. Segner János András. Orvostudor (Jena 1730). Előbb gy-

akorló orvos Pozsonyban s főorvos Debreczenben, azután magántanár (1732) s rendkívüli tanár (1733) a jeni egyetemen, azután a természettan és mennyiségtan rendes tanára a göttingai egyetemen 1735-től 1755-ig, s ezután ugyanezen tudományok tanára a hallei egyetemen, egyszerűsmind nemességre emeltetett s titkos tanácsossá neveztetett ki;

szül. 1704, okt. 9, (okt. 4) Pozsony,
megh. 1777, okt. 5, Halle.

Diss. epist. ad G. E. Hamburgerum, qua regulam Harriotti, de modo ex aequationum signis numerum radicum eas componentium cognoscendi demonstrare conatur, 4°, Jena 1725. Prgrm. de mutationibus aëris a luna pendentibus, 4°, Ib. 1733. Prgrm. de pressionibus, quas fila corporibus certis circumducta et utrimque viribus aequalibus tracta in ea corpora exercent, et lineis in eorum corporum superficiebus describendis, quibus imposita eo modo fila quiescunt, 4°, Götting 1735. Vom Böckel- u. geräucherten Fleisch, 4°, Ib. 1736. Prgrm. I. et II. de fonte Pliniano, 4°, Ib. 1737. Prgrm. quo aliqua de effervescencia salium expenduntur, 4°, Ib. 1737. Diss. de causa gravitatis Redekerriana, 4°, Ib. 1738. Prgrm. de aequandis thermometris aëris, 4°, Ib. 1739. Elementa arithmeticae et geometriae, 8°, Ib. 1739, újra kidolgozva ezen cím alatt: Elementa arithmeticae geometriae et calculi metrici, 8°. Halae 1756 et 1757 (németül fiától János Vilmostól**, 8°, Ib. 1764 és 1773). Diss. Observationes quaedam et conclusiones circa calorem et frigus maxime hiemis, 4°, Ib. 1740. Prgrm. de libra, qua suffisque corporis pondus explorare possit, 4°, Ib. 1740. De raritate luminis, 4°, Ib. 1740. De novo barometro navali, 4°, Ib. 1743. Prgrm. quo quaedam de igne explicantur, 4°, Ib. 1743. De mutatione barometrorum a ventis, 4°, Ib. 1743. Prgrm. quo fonticulam natantem describit, 4°, Ib. 1743. Prgrm. quo lucernae cujusdam descriptionem exhibet, 4°, Ib. 1743. németül is. Prgrm. quo in optimum genus circa libris inquirat, 4°, Ib. 1743. De celeritate, qua liquidum in quavis ejusdem tubi parte fluit, 4°, Ib. 1743. Prgrm. I. et II. quo motum fluidorum per tubos ulterius considerat, 4°, Ib. 1743. De quantitate pressionis, qua particulae liquidae datus celeritatis gradus confertur, 4°, Ib. 1743. Prgrm. quo in contemplationibus hydraulicis pergat, quae sit pressionum, qua fluxus liquidi in statu conservatur, quaque augetur altitudo, 4°, Ib. 1743.

Prgrm. quo in contemplationibus hydraulicalis pergit; de augmento, quod ad celeritatem fluxus a data pressione accedit, 4°, Ib. 1743 (az utóbbi 6 programmm egyesítve ezen cím alatt: Exercitationum hydrauliarum fasciculus, 4°, Ib. 1747.). De virium motricium theoria generali, 4°, Ib. 1746. Einleitung in die Naturlehre, 8°, Ib. 1746, 3. Aufl., Ib. 1770. Deutliche und vollständ. Vorlesungen über d. Rechenkunst u. Geometrie, 4°, Lengo 1747. Usus scalarum logisticarum 4°, Gott. 1749. Prgrm. quo de natura fluidorum quaedam theoremata exhibentur, 4°, Ib. 1749. Prgrm. quo de natura fluidorum antecedentibus quaedam addit, 4°, Ib. 1749. Prgrm. I quo superficies fluidorum concavas ostendit, 4°, Ib. 1749. Prgrm. II d^o d^o, 4°, Ib. 1750. Prgrm. quo theoriám machinae cujusdam hydraulicae (a S e g n e r - k e r é k) praemittit etc., 4°, Ib. 1750. Prgrm. in quo computatio formae atque virium machinae hydraulicae nuper descriptae, 4°, Ib. 1750 (mindkét programmm németül: Az általa feltalált vízi mű leírása a Hannov. Anzeigerben 1750, 35-ik és 38-ik sz.; és 1753-ban a 70-ik számban.) Prgrm. sistens specimen theoriae turbinum 4°, Halae 1755. Diss. de affricu solidorum in motu constitutorum, 4°, Ib. 1758. Coursus mathematicus, V. partes, 8°, Ib. 1767—68. Diss. de inertia commentat. pars I, 4°, Ib. 1772. Astronom. Vorlesungen, 2 Thle. 4°, Ib. 1775—76. Gründe d. Perspective, 8°, Berlin, 1779 (halála után fia J á n o s V i l m o s által adatott ki). — De extendendo campo micrometri (Commentar Götting I, 1752 et II, 1753). De figuris superficialium fluidarum (Ib. I. 1752). De parallaxi reticulari astronomici (Ib. II. 1753). Machina ad eclipses terrae repraesentandas (Phil. Tr. 1741). — Sector catoptricus (Nov. Comment. Petrop. VI, 1761). Enumeratio modorum, quibus figurae planae rectilineae per diagonales dividuntur in triangula (Ib. VII, 1761). Methodus simplex et universalis omnes omnium aequationum radices tendendi (Ib. id.) — Demonstration de la règle de Descartes pour connaitre les nombres des racines affirmatives et negatives qui peuvent se trouver dans les equations (Mém. Berlin, 1756). Demonstratio universalis theorematum binomialium Newtoni (Ib. 1777). — Anweis., die Sonnenfinsternisse vorzustellen (Göttig. gelehrte Zeit, 1748). Beob. e. Sonnenfinsterniss (Ib. 1749). Von Würfelspielen (Hallisch. wöchentlich. Anzeig. 1759). — Örvostaniak.

* Hadügyi tanácsos és az által. özvegyi pénztár igazgatója Berlinben. Szül. 1738, febr. 16, Göttinga, megh. 1795, márcz. 23, Berlin.

76. Streffleur József — Genie-kapitány az osztrák hadsereg-

ben; azután (1842—50) mérnök az osztrák államvasútnál és végre a budai vár építésénél működött;

szül. 1805, Nagyszében, megh. 1852, apr. 28, Buda.

Állítólag 1850-ben mennyiség-tani és természet-tani értekezéseket tett közzé.

76. Szarka József. — A természet-tan tanára a pécsi főiskolában (1802), azután (1809-től) a bölcsészet (Scientiae rationaliae) tanára a pesti egyetemen;

szül. 1764, Pozsony, megh. 1827, szept. 27, Győr.

Diss. de mutatione vaporum in atmosphaera, Budae 1788. Kiadta Horváth természet-tanát Ib. 1807-ben. Lehrb. d. Comptabilitäts-Wissenschaft, Bécs, 1823.

78. Székeli Ferencz. — Jezsuita, hit- és bölcsészettudor, a bölcsészet, szónoklat és teológia tanára Kassán, azután Egerben és Nagyszombatban, s azután igazgató Kőszegen;

szül. 1658, máj. 4, Gyarmath, megh. 1715, szept. 22, Ungvár.

Canon sinuum, tangentium et secantium, ad partes radii 100000, problematicus trigonometricus amplificatus, 8°, Tyrnaviae 1694. — Egyéb szakbeliek.

79. Szent-Ivány Márton. — Jezsuita, a mennyiség-tan és teológia tanára, a nagyszombati egyetem korlátnokja s több rendiskola igazgatója;

szül. 1633, okt. 20, Szentivány, megh. 1705, márcz. 8, Nagyszombat.

Curiosa et selectiora variarum scientiarum miscellanea in tres partes divisa. Quorum prima continet: Curiosas dissertationes physico-mathematicas. Altera curiosas ephemerides ac curiosas variarum rerum observationes, Tertia diversas synopses chronologicas, 3 vol. 4°, Tyrnaviae 1689—92. Számos másféle.

80. Szerdahelyi György. Jezsuita, a rend feloszlatása után az aesthetika tanára a pesti egyetemen, a fő tanulmányi bizottmány ülnöke, váczi kanonok és királyi tanácsos;

szül. 1740, szept. 29, Vath, Vas megye,* megh. 1808.

Lis astronomorum de nomine, quo planeta recens, 1781 ab Herschel detectus, compellendus (Költemény Hell Ephemeridjeiben 1787.) Historia uraniae musae, quam inter deos deasque planetarias

recens detexit *Herschelius* carmine exposita (Ib. 1788.) magára is, 8° Viennae 1788, — Több másféle.

* Szül. 1750.

81. Széki gr. Teleky Domokos. — Rendkívüli ülnöke az erdélyi törvényszéki táblának Maros-Vásárhelyt, a jenai ásványtani társulat elnöke;

szül. 1773 szept. 3, Saromberke, Maros-Vásárhely mellett,

megh. 1798, szept. 16,

Vaterländ. Reisen, Wien, 1797. Magyar nyelven. (Ebben ásványtaniak.)

82. Tittel Pál. — Egyházi férfi. Bölcsészettudor (Pest, 1807). Miután magát Bécsben (Bürg és Triennecker mellett) és Göttingában (Gauss mellett) a csillagászatra kiképezte, a csillagászat tanára a pesti egyetemen, a budai csillagda igazgatója 1824-től, Pasquich helyén;

szül. 1784. jun. 29, Pásztó, Hevesm.

megh. 1831, jun., Buda.*

Methodus technica brevis, perfacilis ac perpetua construendi calendarium ecclesiasticum pro omnibus christianis Europae populis datoque chronologica omnis aevi examinandi et determinandi, 8°, Gotting, 1817. Theoria nova aberrationis fixarum (Astr. Nachr. III, 1825) Über d. Reduction verschiedn. chronolog. Daten (Zeitschr. für Astronom. II, 1816). Geocentr. Lauf d. Pallas für 1818 u. 1819 (Ib. III, 1817 és Bode Jahrb. 1820).

* Megh. 1831, aug. 26.

83. Tomcsányi Ádám. — (Lásd: a közlemény végén.)

84. Vallas Antal. — Bölcsészettudor, előbb tanár az újhelyi gymnasiumban, azután a rohonczi mezőgazdasági akademiában, és erre (1848) a pesti egyetemen. A magyar függetlenségi harc alkalmával egy katonai tanfolyam szervezésével biztatván meg, ezért 1850-ben tanárságából kitétetett; ekkor kivándorolt Nicaraguába, azután az Egyesült-Államokba, hoi 1859-ben a mennyiség-tan és természettan tanára a Louisiana State Seminary of Learning-on Alexandriában;

szül. 1809, máj. 18, Pest.

Több magyar tankönyv- és értekezésen

kívül (a magyar akademia emlékiratai s évnegyedi szemléi) írta ezen munkáit: Beitrag z. Aflösung d. höh. Gleichungen, Wien, 1843; On the resolution of numerical equations (Bővebb kivitelé a Gräffe-féle módnak). New-York 1855.

85. Wehrle Alajos. — Bölcsészettud., bányatanácsos és a vegy-tan tanára a selmeczi bányászakade-mián, előbb assistens a bécsi mű-egyetemen;

szül. 1791 táján.

megh. 1835, decz. 13, Bécs.

Diss, inaug. chemica sistens historiam acidi muriatici, 8°, Viennae 1819. Geschichte d. Salzsäure usw., 8°, Ib. 1819. Lehrb. d. Probier- u. Hüttenkunde, 8°, Ib. 1834. Über d. Grubenwetter oder Übersicht aller in d. Gruben vorkomm. schäd. Gasarten, usw., 8°, Ib. 1834. — Über d. Anwend. d. Naphta zur Beleucht. in Bergwerken (Jahrb. polytechn. Instit. V, 1824.) Naturhist. u. chem. Untersuch. d. prismatoid Wismuthglanzes (Baumgartner und Ettingshausen's Zeitschr., IX, 1831). Amalgamat d. Silbererze zu Arany-Idka (Ib. id.). Über d. Vorkommn. d. rhomboedr. u. d. prismatoid. Wismuthglanzes (Ib. id.). D^o d. hemiprismat. Bleiharyts zu Rézbánya (Ib. X, 1832). Analyse d. prismat. Wismuthglanzes von Rézbánya (Ib. id.). Beschreib. d. Sogenannt. Kupferamalgamation (Baumgartner's Zeitschr. I, 1832). Über den Gewinn des Silbers und des Kupfers auf nass. Wege (Ib. id.). Über d. Erzeug eines dem chinesisches ganz gleichen Zinnobers (Ib. II, 1833). Über d. Gewinn d. bei Verkohl. d. Holzes in Meilern sich bildend. Essigsäure usw. (Ib. id.). Beitr. z. genauen Kenntn. d. bei Magdeburg aufgefund. problemat. Eisenmasse (Ib. III, 1835). Analyse einiger Meteorisenmassen (Ib. id.). Untersuch. d. Mineralwässer zu Szalatnya u. Geszencze in Niederungarn (Ib. id.). Einfache Darstell. d. Selens aus selenhalt. Eisenkiesen oder Bleiglanzen, u. über Scheid. d. Selens vom Tellur (Ib. id.).

86. Weiss Ferencz. — Jezsuita, 1753-tól kezdve a mennyiség-tan tanára a nagyszombati egyetemen, azután, mikor az egyetem 1777-ben Pestre tétetett, az itteni csillagda igazgatója;

szül. 1717, márcz. 16, Nagyszombat,

megh. 1785, jan. 10, Buda.*

Observationes astronomicae in Observatorio Collegii acad. Soc. Jesu Tyrnaviae in Hungaria habitae, 4°, Tyrnaviae 1759 (1771-ig évenként). Czikkok a „Beiträge

zu verschiedenen Wissenschaften" -ban, (Wien 1775). Csillag. észl. Bode Évkönyveiben. 1776, 79, 80, 85 és 87-ben.

* Megh. 1785, jan. 12, (Lichtenberg Mag. III, St. 2, hol Meisch Ferencz hibásan áll Weiss Ferencz helyett); — megh. 1780, febr., Pest.

87. Winterl József — Orvostudor, (Bécs, 1767) és bölcsészettudor; 1760-ban a gyógyászat tanára a nagyszombati egyetemen, 1770-ben a budai fűvészkert felügyelője, és 1771 vagy 1775-től 1802-ig a gyógyászat, vegytan és növénytan rendes tanára a pesti egyetemen;

szül. 1732, apr. 15, Eisenerz, Styria, megh. 1809, nov. 23, Pest.*

De metallis dubiis; Kaim G. J.-vel, 8°, Viennae 1770. (Benne az első, jöllehet nem biztos meghatározás a tiszta szin manganról). Systema artis pharmaceuticae, 8°, Tyrnav. 1772. Systematis chemici ex demonstrationib. Tyrnav. pars rationalis et experimentalis, 8°, Ib. 1773. Methodus analyseos aquarum mineralium, 8°, Viennae et Budae, 1781 edit. II, Ib. 1784. Monatl. Früchte e. gelehrten Gesellsch. in Hungarn 8°, Ib. 1784 Die Kunst Blutlauge zu bereiten, 8°, Wien, 1790. Prolusiones ad chemiam saeculi XIX, 8°, Budae 1800. Accessiones novae ad prolusionem suam primam et secundam, 8°, Ib. 1803. De aqua sotheria thermarum Budensium, 8°, Ib. 1804. Darstell. d. vier Bestandtheile d. anorgan Natur (szerző latinnyelvű kéziratából fordította Schuster J.), 8°, Jena 1804. Sein System d. dualist. Chemie; előadva Schuster J. által, 8°, Berlin, 1807 (Le iratott Wuttig által Voigt's Mag. f. Naturk. IX-ik kötetében 1805). — Über d. Bestandtheile des Kupfers (Crell's Annal. 1788). Zerleg. e. schwarz., zähen Bergöls aus Ungarn (Ib. id.). Über d. Bestandtheile d. Körper (Ib. 1789). Neue Versuche, um Andronie (egy állítólag általa fölfedezett elemi test) darzustellen (Gehlen, Algem. Journ. d. Chemie IV, 1805). Feltevéseinek igazolása (Ib. V, 1805). — Analyse des Schmarzowker Wassers (Gehlen's Journ. f. Chem. und Phys. I, 1806). Válasz rendszerének kritikájára (Ib. id.) Analyse der Erde von Misslye (Ib. II, 1806). Neue Versuche, Andronie d. zustellen (Ib. III, 1807). Üb. Ritters Pendelversuche (Ib. id.) Válasz rendszerének Buchholz általi vizsgálatára (Ib. IV, 1807). Kritik d. Hypothese, die d. jetzige Zeitalter der Naturwissenschaft z. Grunde legt (Ib. VI, 1808). Állítólagos fölfedezéséről (Ib. IX, 1819). — Növénytaniai.

Természettudományi Közlöny, III. kötet.

* Szül. 1731; mások szerint 1739, apr. 15; megh. 1809, nov. 24.

88. Wolfstein József. — A mennyiségtan tanára a kassai főiskolában (1810), azután a felsőbb (1820) és (1833) tiszta s alkalmazott mennyiségtan tanára a pesti egyetemen; szül. 1776, jan 29, Károlyváros, Horvátország,

megh.*

Introductio in theoriam motus, 8°, Cassov. 1800. Elementa geometriae purae, 8°, Ib. 1811. Introductio in mathesin puram, 3 vol, 8°, Budae 1830—33.

* Úgy látszik, hogy még 1835-ben élt.

89. Báró Zach Antal. — 1769-ben az osztrák hadseregbe lépett és ennek minden táborozásában részt vevén, 1783-ban kapitány, 1792-ben őrnagy, 1798-ban tábornok, 1805-ben altábornagy, 1806-ban Triest kormányzója, 1813-ban Olmütz parancsnoka lett, míg végre 1825-ben mint táborszernagy nyugalmaztatott. Mint főhadnagy és őrnagy egyszersmind a mennyiségtan tanára is volt a bécsűjhelyi katonai akadémián. Báróságra emeltetett. Zach Ferencz testvéra (l. alább).

szül. 1747, jun. 14, Pest,*

megh. 1826, nov. 22, Grätz.

Vorlesungen über Feldbefestigung, Vertheidigung und Angriff, Wien, 1783, 3. Aflage, 1810. Elemente d. Manövrirkunst, 2 Bde, 8°, Ib. 1812—14. — Trigonometr. Vermess. ehemal. venetianischen Staaten (F. v. Zach, Monatl. Corr. III, 1801 u. VII, 1803). Astronom. Beob. (Ib. VI, 1802 u. VIII, 1803). Vermess. in Galizien (Ib. VII, 1803). Kosmograph. Bemerk. u. Vermuthungen über d. Bildung d. Berge auf unserer Erde, (Ib. VIII, 1803). Über Delambre's Formel u. ihren verschiedn. Gebrauch bei Mappingen (Ib. X, 1804). Kosmogonische Betrachtungen (Ib. id.). Gedanken über d. Figur d. Erde (Ib. XIII, 1806). — Dolgozatok gróf Kinsky J. Beitr. z. Ingenieurwissenschaft-jában.

* Szül. 1744, jun. 17. Pest; mások szerint: 1762, szept. 25, Pozsony.

90. Báró Zach Ferencz. — Jog- és bölcsészettudor (Oxford). Először mint osztrák mérnök Liesganig alatt mérésekkel foglalkozott, s azután egy évig gr. Brühl szász követnél

Londonban tanítóskodván, 1786-ban mint őrnagy Ernst szász-gothai herczeg szolgálatába lépett, 1787-től 1800-ig az általa a Seeberg-en Gotha mellett állított csillagda igazgatója volt s majd (mint főudvarmester) a megőzvegyedett herczegnő kíséretében élt külföldön, nagyobb részt Olaszországban (Genua, Lucca) végre Párisban;

szül. 1754, jun. 4, Pozsony,*

megh. 1832, szept. 2, Páris.**

Novae et correctae tabulae motuum solis, 4°, Gothae 1792 (németül, 8°, Ib. 1799) Explicatio et usus tabellarum solis, explicatio et usus catalogi stellarum fixarum, Ib. 1792. De vera latitudine et longitudine geographica Erfordiae, Erford. 1794. Neuer französ. hundertjähr. Kalender; Wurm F. J.-vel, fol. Gotha 1797. Vorübergang d. Mercuris vor d. Sonne d. 7. Mai 1799 beobachtet zu Seeberg, Bremen usw., 8°, Ib. 1799. Fixarum praecip catalogus novus etc., 8°, Ib. 1804. Tabulae motuum solis novae et iterum correctae ex theoriae gravitatis Cell. M. de la Place etc., 4°, Ib. 1804. Tabulae speciales aberrationis et nutationis etc., 2 vol. 8°, Ib. 1806—7. Nachr. von d. preuss. trigonometr. u. astron. Aufnahme von Thüringen usw., I. Thl. 4°, Ib. 1806. Tables abrégées et portatives du soleil, 8°, Florence 1809. Tables abrégées et portatives de la lune, 8°, Ib. 1809. Nouv. tables d'aberration et de nutation pour 1404 étoiles, 8°, Marseille 1812. Ehhez pótlék, 8°, Ib. 1813. L'attraction des montagnes et ses effets sur le fil à plomb, 2 vol., 8°, Avignon 1814. Mém. sur le degré du méridien par Beccaria. (Kivonat a Monatl. Corr. XXVII-ik kötetében, 1813). Almanaco Genovese, . . . — Számos csillagászati dolgozata jelent meg a következő folyóiratokban: 1. Bo de's Astron. Jahrb., (például: Über d. Verwandl. d. Sternzeit in mittl. und wahre Sonnenzeit und umgekehrt. (Bd. f. 1792); Beschreib. e. Vorricht., Pendellängen zu bestimm. (Pótkötet I, 1793).] — 2. Geograph. Ephemeriden (általa alapított és 1798-tól 99-ig Bertuch-al adta ki). — 3. Monatl. Correspondenz z. Beförd. d. Erd- und Himmelskunde, 28 Bde., 8°, Gotha 1800—1813, általa alapított s 1807-ig (ettől kezdve Lindenau B. által) általa adatott is ki. [Ebben p. a következő dolgozatai: Über Beobh. mit Sextanten (Bd. II, 1800); Über d. Berechn. von Längen u. Breiten aus gemessn. Abständ. vom Meridian u. Perpendikel usw. (Bd. VII u. VIII, 1803; XXVIII, 1813); Über die Vorzüge der

Vollkreise vor d. Quadranten (Bd. VIII, 1803); Über Beobh. mit Repetitionskreisen. (Bd. XXV, 1812); Über Repetitionskreise mit feststehend. Säule u. einem Fernrohr (Ib.); Neue Methode, Azimute terrestr. Gegenstände zu bestimmen (Ib.); Über d. Gradmess. am Aequator (Bd. XXVI, 1812); Neue Art, Sonnenfinsternisse zu beobachten (Bd. XXVIII, 1814). — 4. Correspondence astronomique, géographique et hydraulique, 13 vol. 8°, Gènes 1818—25, általa alapított s adatott ki. — Számos dolgozata Lindenau és Bohneberger folyóiratában, például: Nachricht von e. wenig bekannt. Abhandl. von A. Marchetti über d. Cometen von 1680, 1681 u. 1682 (Bd. II, 1816); Entwurf zu e. Längen- u. Breiten-Gradmess. in Oberitalien (Ib.); Über d. chines. Stadium Li usw. (Ib.); Über d. von Tob. Mayer im J. 1756 beobacht. Planeten Uranus (Bd. III, 1817). Über d. astronom. Beobh. d. Chinesen (Ib.); Über d. Cometen von 1744 (Ib.); Venus, Morgen- und Abendstern zugleich (Ib.); Borelli zuerst parabol. Cometenbahnen erkannt (Ib); Die Schifffahrt auf d. mittelländ. Meer im 19. Jahrh. (Bd. IV, 1817); F. Generini, nicht J. Picardi der erste Erfinder teleskop. Messinstrumente (Ib.) — Über den Kalender der Türken (Berghaus' Hertha, II, 1825). — Mém. sur la nouv. planète Ouranus (Mém. Acad. Brux. V, 1788). Einige astr. Beobh. (Phil. Tr. 1785).

* szül. 1754, jun. 13, Pest; mások szerint jun. 14, Pozsony, vagy jun. 24, Pest vagy Pozsony.

** A choleraában; megh. szept. 3 v. 4.

91. Zipser Keresztély. — Bölcsészettudor, a besztercebányai felsőbb evang. leányiskola tanára és igazgatója; előbb tanár Brünnben;

szül. 1783, nov. 25, Győr.

(Még 1860-ban élt.)

Versuch e. topographisch-mineralog. Handwörterbuch von u. für Ungarn, 8°, Oedenburg, 1817. Oryktognost. Handb. von Ungarn, . . . — Laumonit zu Schennitz (Mag. Gesellsch. naturf. Fr. in Berlin VII 1815). — Über d. Mineralien aus d. Sohler Comitát (Leonhards Taschenb. 1813). Über verschiedene ungar. Fossilien (Ib. id.). Über d. geognost. Umgeb. von Neusohl (Ib. 1815). Mineralog. Bemerk. (Ib. 1815, 1816, 1817, 1819, 1820). Über d. phosphorsaure Kupfer von Libethen (Ib. 1816). Die Wieliczkaer Salz-Niederlage (Ib. 1819). Die Basaltkuppe Dietunata Goola in Siebenbürgen (Ib. 1820). — Über d. Lievrit aus Ungarn (Leonhard és Bronn évkönyveiben, 1834). Über d. Erdbeben in

Ungarn, Oct. 1834 (Ib. 1835). Knochenhöhle bei Neusohl (Ib. 1839). Das Phänomen von Nagy-Olaszgy in Ungarn, kein Schlammvulkan (Ib. 1846). Még számos jegyzet ugyanott. Dolgozatok Geiger Magasin-jában, és cikkek Ersch és Gruber Encyclopädie-jében.

*

Tomcsányi Ádám. — A pesti egyetemen a physika és mechanika tanszéke mellett tanársegéd

(1791), később a physika, gazdaságtan és természetrajz tanára egymásután Varasdnon és Pozsonyban, azután 1801-től a pesti egyetemen;

szül. 1755, decz. 4. Keményfalva (Nyitra?) megh. 1831, szept. 23.

Diss. de theoria phaenomenorum electricitatis galvanianae, 8°, Budae 1809. Diss. de terrae motu; (Kitábel-lel) Ib. 1814. Institutiones physicae, 3 Pt. 8°, Pestini 1819—21; edit. II. Ib. 1823—24.

A. M. TUD. AKADEMIÁBÓL.

A III-ik (mathem. és természettudományi) osztály üléseiről.

1871. okt. 16-án

Három havi szünet után a III-ik osztály ez alkalommal gyülekezett össze először. Sztoček József, osztályelnök, a jelenlevő tagokat üdvözölvén, az új cyclus első ülését megnyitja.

Az előadói széket Szabó József, r. tag és osztálytitkár foglalja el. Előadásának tárgya: „a tolucai meteorvas oktaederje és zárványai.” A meteorvasak közt — úgymond előadó — igen sok olyan van, melyek leesési idejét nem ismerjük. Ezek közé tartoznak azon meteorvasak is, melyek Mexikóban a Toluca völgyben lelhetők, s a melyeket a bennszülött indusok már régóta ismertek s földművelési és egyéb szerszámokra dolgozták föl. A tudósoknak azonban ez érdekes leletek csak néhány évtized előtt jutottak tudomására. A bécsi ásványgyűjteményben 1843-ban a meteorvasból még csak egy 3 lator darabka volt. 1853-ban és 1856-ban nagyobb darabok kerültek Európába, melyekből a muzeumok nagyrészt ellátták magukat példányokkal s azóta a tolucai meteorvasat sokan és bőven tanulmányozták. — Rose Gustav, berlini egyetemi tanár, a tolucai meteorvas rozsdakérgében egy parányi ($\frac{1}{3}$ vonal nagyságú), jól kiképződött

kvarcz kristályt és egy másiknak a töredékét fedezte fel. A kristály lefejtése után, helyén fényes lapu benyomat maradt. Rose, többoldalu vizsgálatai nyomán, azon eredményre jutott, hogy a kristály eredetileg a meteorvasban képződött. — Szabó úr a pesti tud. egyetem számára szintén szerzett egy ily $64\frac{1}{2}$ fontos meteorvasat, s azt részletesebben tanulmányozta. Legelőször is a kergét vizsgálta meg, de abban a kvarcznak nyomára sem akadt; hanem az egyenetlen fölület egyik mélyedését a rozsdakérgtől megszabadítván, abban egy oktaeder alakú *vaskristályt* talált, melynek legnagyobb oktaeder-éle 22 milliméter; fölülete nem sima, de világosan kivehető, hogy 1 millim. vastag lemezekből áll, melyek az oktaeder lapok irányában helyezvék egymásra, és így világosan a mellett szólnak, hogy a vas szövege oktaederes. Az oktaeder három élszöge méretett meg.

Ezen oktaeder nem úgy tekintendő, mintha az magában mint ilyen az anyag külső hozzájötté által képződött volna, hanem inkább, mint egy mag, mely a külső lemezes burkok elmállása következtében visszamaradt, mint legszólóbb kifejezése az egész nagy tömeg (eredetileg 66 font) kris-